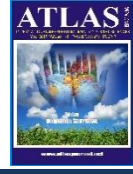

ATLAS INTERNATIONAL REFERRED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 18.03.2018

Published Date:31.05.2018

2018 / May

Vol 4, Issue:8

Pp:257-266

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKÇE- GÜRCÜCE ARASINDA EDEBİ İLİŞKİLER

THE LITERATURE RELATIONS BETWEEN TURKISH AND GERORGIAN FROM THE PAST UNTIL TODAY

Ketevan KARDAVA

Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, ketikardava64@gmail.com, Ankara/Türkiye

ÖZET

Gürcistan ve Türkiye'nin yüzyıllara dayanan kapsamlı ilişkileri vardır. Fakat ülkeler arasındaki edebi ilişkiler yakın geçmişte başlamıştır. Tiflis Devlet Üniversitesi ve Doğu Bilimleri Enstitüsündeki değerli Türkologların sayesinde Türk edebi dünyasını Gürcü okuyucular da tanımıştır. Gürcü Türkologlar Gürcücedeki Türkçe alıntı kelimeler, Gürcücedeki Güney lehçesinde Türkçe kelimeler, Anadolu ağızlarındaki Gürcüce kelimeler, Artvin ağızındaki Gürcüce kelimeler, Türkçeye geçen Gürcüce kelimeler, Gürcücedeki Türkçe antroponimler, genellikle, Türk-Gürcü dilleri arasındaki ilişkileri, Gürcistan'da yaşayan Türklerin ağız ve şivelerini, Türkiye'de yaşayan Gürcüleri ve onların halk dilini vb. irdelemişlerdir. Ancak Türk halkı Gürcü edebiyatını daha geç tanımıştır. 1940 yılında Niyazi Ahmet Banoğlu Gürcü edebiyatıyla ilgilenmeye başlamış ama bu ilgi ve tek bir insanın çabalarını yeterli olmamıştır.

Çeviri, ülkeler arası kültürel bir köprüdür. Tam bu noktada, iki ülke arasındaki kültür ve edebiyat alanında ilişkilerin geliştirilmesinde her iki ülke yazar ve şairlerinin yapıtlarının karşılıklı olarak çevrilmesi büyük önem taşımaktadır. Çeviri sayesinde kültürel boyutu geliştirilirken, öte yandan farklı toplumlar da birbirini daha yakından tanıyacaktır. Kültür, halkların tanınmasında, edebi çeviri ise onları bir araya getiren kültürel aktarım için önemli bir araç olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Gürcistan, Edebi İlişkiler, Kültür Aktarımı

ABSTRACT

Turkey and Georgia have deep relations for centuries. However, relations on literature among countries have just recently begun. It was introduced by the Turkologists at the Tbilisi State University and the Institute of Oriental Studies, the Turkish literary world has also known to the Georgian readers. The Georgian Turkologists have used Turkish quotes in Georgian, Turkish words in the South dialect of Georgian, Georgian words in Anatolian dialects, Georgian words in Artvin dialects, Turkish-Georgian language, Turkish anthropomorphisms in Georgian, generally, relations between Turkish-Georgian language are examined based on the accent and dialect of Turks living in Georgia, Georgians living in Turkey and their vulgar tongue etc.

Translation is a cultural bridge between countries. At this point, It is of very important that the works of the writers and poets between two countries are mutually translated in the aspect of developing the cultural and literary relations. While the cultural dimension is being improved through translation, in the same time, the two different societies will get to know better one another. Culture is acknowledged as an important tool for the recognition of the people, while literary translation is an important tool for the cultural transfer that brings them together.

Keywords : Turkey, Georgia, Literature Relations, Cultural Transfer

1. GİRİŞ

Türkiye'nin komşusu ve dost bir devlet olan Gürcistan'da Türkiye'ye, Türk diline, geleneklerine, tarihine ilgi geçmişte de olduğu gibi, günümüzde de devam etmektedir. Gürcistan'da Türkçe'nin dil bilgisi özellikleri, Gürcü diline girmiş Türkçe kelimeler,

Gürcistan-Türkiye'nin tarihsel ve kültürel ilişkileri vb konulara ait tezler, monografiler, kitaplar, makaleler hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Tiflis Devlet Üniversitesi ve Gürcistan Bilimler Akademisi'nde bulunan Türkoloji bölümlerindeki etkinlikler ve Gürcü Türkologların yapmış olduğu araştırmalar büyük önem taşımaktadır.

Türk-Gürcü kültür ve edebi ilişkileri Çvneburu dergisi sayesinde başlamıştır. Çvneburu, Türkiye'de yayınlanan, Türkiye'de yaşayan Gürcüler ve Gürcistan'la ilgilenen Türkler için iki ayda bir kez yayınlanan bir dergidir. Yukarıda da söylediğimiz gibi, Gürcistan'da, Türk tarihine ve edebiyatına olan ilgi hep vardı ve bu konuda aslında hiç bir şey değişmemiştir.

1991 yılında Gürcü edebiyatın önemli yazarlarından Şota Rustaveli'nin "Kaplan Poslu Şövalye"(1.587 dördlükten oluşan bir destan) adlı eseri Prof.Dr. Bilal Dindar tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Fakat çeviridoğrudan Gürcüceden değil Azerbaycan Türkçesi ve Fransızca çevirilerinden yapılmıştır. Köroğlu, Dede Korkut Masalları, Celalettin Rumi, Yunus Emre, Muhammet Fuzuli Nafi, Ahmet Haşim, Mihri Hatun, Mehmet Emin, Yakup Kadri, Sabahattin Ali, Hayrullah Efendi, Tevfik Fikret, Fakir Baykurt, Suat Derviş ile ilgili eserler Gürcüceye aktarılmıştır.

Çvneburu dergisinin içeriği çok kapsamlıdır. Okuyucu Gürcü edebiyatı, sanatı, kültürü, tarihi, coğrafyası, sosyal ve ekonomik durumuyla ilgili haberler alabilmektedir. Üstelik, çocuklar için uygun şiirlere ve öykülere de yer verilmiştir. Bu dergiyle Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkiler ilerlemiştir. Aslında derginin en önemli kısmı edebiyattır. Buna ek olarak, dergide Fahrettin Çiloğlu'nun "5. Yüzyıldan Bugüne Kadar Gürcü Edebiyatı" ve Ahmet Melaşvili'nin "Svaneti Destanları" adlı çalışmalarının Türkçe çevirileri de yayınlamıştır. Akaki Tsereteli, Nikoloz Barataşvili, Galaktion Tabidze, Ana Kalandadze, Otar Çiladze, Tamaz Çiladze gibi değerli Gürcü yazarlarının yapıtları Hasan Çelik tarafından Türkçeye çevirilmiş ve dergide farklı zamanlarda yayınlanmıştır.

Çvneburu dergisinden sonra Türkiye'de "Mamuli" dergisi yayınlanmıştır. İstanbul'da Ocak 1997- 1998 yıllarında Türkçe olarak derginin sadece beş sayısı yayınlanmıştır. Mamuli, ağırlıklı olarak edebiyat, etnografya, siyaset gibi alanlara ilgi gösterdi. Dergide Gürcistan ve Kafkasya ile ilgili kısa haberler ve makaleler yer almaktaydı. Ayrıca Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden Kafkasya'ya ait bölümler de yayınlamıştır.

2007 yılında, Mamuli dergisinden sonra "Pirosmani" dergisi Türkçe ve Gürcüce yayınlanmaya başlamıştır. Toplam 21 sayısı çıkmıştır. Bu derginin editörlüğünü Fahrettin Çiloğlu ve Şenol Taban yapmıştır. Son sayısı 2010 yılında basılmış ve ekonomik sebeplerden dolayı yayınlanması durmuştur. Pirosmani dergisi diğer dergiler gibi Gürcü sanatı, edebiyatı, kültürü üzerine farklı yazılar ve konular içermekteydi.

Gürcistan'da yapılan çalışmalar, Gürcistan ve Türkiye'nin, ayrıca Türkçe konuşan komşu ülkelerin dilsel, kültürel ve edebi ilişkilerini, aynı zamanda Türkiye tarihinin sosyal, ekonomik ve siyasi konularını içermektedir. Böylece, Gürcistan'da Türkoloji alanındaki zenginlik, yapılan nitelikli yayınlarda da kendini göstermektedir. Gürcistan Türkolojisi yaklaşık bir asırdır görevini sürdürmektedir. Türkiye'nin dili, tarihi, kültürü ve edebiyatı Gürcüler için her zaman ilgi çekici ve önemli bir konu olmuştur. Gürcü Türkologlar, asırlar boyunca süren Türkiye ile Gürcistan ilişkilerinin sonuçlarını hala araştırıp sunmaya devam etmektedir.

2. GÜRCÜ TÜRKOLJİ'SİNİN OLUŞUM VE GELİŞİM TARİHİ

Gürcistan'da Türkoloji'nin öz geçmişi kapsamındaki zenginliği önem taşıyor ve ilgi doğuruyor. 1919 yılında ünlü bilim adamı İvane Cavahişvili'nin önderliğiyle Tiflis Devlet Üniversitesi kurulmuş ve hemen ardından Filoloji (Dil-Edebiyat) fakültesinde Osmanlıca derslerini vermek için profesörler davet edilmişti. 1933 yılında aynı üniversitede Doğu ve Kafkas Dilleri fakültesi oluşturuldu, sonra bu fakülteden Türkoloji birimi ayrıldı ve Türkoloji

kürsüsünün ilk başkanıolarak ünlü Türkolog Sergi Cikia seçildi. Tiflis Devlet Üniversitesi'ndeki Türkoloji kürsüsü şimdide faaliyetini başarıyla sürdürmektedir.1960 yılında üniversitede Türkoloji kürsüsü hariçDoğu Bilimleri Enstitüsü bünyesinde Türkoloji bölümü oluşturulmuştur. Üniversitedeki kürsü faaliyetinde daha çok Türkçe öğretime, Akademideki bölüm ise daha çok Türklük Bilimi yönünde bilimsel incelemelere önem vermiştir ve vermektedir. Günümüzde Tiflis İvane Cavahışvili Devlet Üniversitesi, Gürcistan Bilimler Akademisi Dilbilimi Enstitüsü, Doğubilimi Enstitüsü, Tarih, Kazıbilimi, Etnografya Enstitüsü, Ulusal Elyazmaları Merkezi, Gürcü Edebiyatı Tarihi Enstitüsü, Asya ve Afrika Enstitüsü, Devlet Müzesi, İlya Çavçavadze Devlet Üniversitesi,Batumi, Kutaisi Devlet Üniversiteleri, Doğu Kafkas ve Anadolu Araştırmaları Merkezi vb gibi yüksek öğretim ve bilim kurumlarında da Türk dili, edebiyatı, tarihi yönünde eğitim verilmekte, Türkoloji alanındaaraştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar özellikle Gürcüce veTürkçe arasında dil ilişkilerini, Gürcü ve Türk toplumları arasında kültürel, edebi ilişkileri, Türkiye tarihinin sosyal ekonomik ve siyasal konularınıkapsamaktadır.

2.1. Gürcü Türkoloji'sinin Temel Yönleri ve Konuları

Gürcistan'daki Türklük Bilimi'nin esas yönlerini ve alanlarını şu şekilde açıklayabiliriz:

Genel Konular: Türkiye, bir komşu ülke olarak, Gürcüler için her zaman ilgi doğurmaktadır. Gürcü Türkologlar tarafından Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Gürcüceye aktarılmış, Türkiye kanunculuk belgelerini irdelemiş, Baku-Tiflis-Ceyhan petrol hattını Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye'nin çıkarları açısından incelemiş, Türkiye'de bulunan Gürcütarihi abidelerini araştırmış, Türk sinemasını Gürcü okuyucularına ve Gürcü mutfağını iseTürk okuyucularına tanıtmış,Türkiye'nin nüfusu, toplumu, siyaseti ve ekonomi'ye ait bilgiler sunmuşlardır.

Dil Bilimi: Dil açısından Gürcü Türkologlar için önemli konular şunlardır: Türkçenin dil bilimsel kuralları, Türkçe Gürcüce dilsel ilişkileri, Gürcü dilinde bulunan Türkçekelimeler,Türk dilinde ve Türk lehçelerindevar olan Gürcüce kökenli kelimeler, Gürcistan'da yaşayan ve Türkçe konuşan halkların konuşma özgünlükleri, Türkçe arşiv belgelerinin dil bilgisi açısından değerlendirmesi vb. Gürcü dilbilimciler, Orhun yazıtlarının dilini, Türkçede eylemlerin yapı kurallarını, Türkçede temel eylemleri, eylemin işteş çatı, istek kipi özgünlüklerini, Türkçede sözcük yapısını, Türkçe cümle yapısını, Türkçede var olma ve sahip olma ifadelerinin özelliklerini, Türkçe vücut organlarının adlarını, Türkçe akrabalık ifade eden kavramları, Türkçe – Gürcüce dilsel ilişkileri, Türkçe ve Gürcüce arasındaki tipolojik paralelleri, Türkçe - Gürcüce deyimler tipolojisini tanıtmışlardır.

BirçokGürcü Türkolog Gürcücedeki Türkçe kelimeler üzerindeçalışmış, bilimsel çalışmalarda bu konuda gerçekten aydınlık getirilmiştir. Türk dilinde Gürcüce kelimeler açısından incelemeler daha çok Azeri Türkçesi temelinde yapılmıştır. Lehçe bilgisi yönünde araştırmalar da dil bilimcilerin çalıştıkları önemli sahalardan biridir. Bu yönde Gürcistan'ın Türkiye sınırındaki Mesheti bölgesinin Gürcü ahalisinin Türkçe konuşma ağızı; Gürcistan'ıngüneyindeki Tsalka ilçesinde yaşayan Türk dilli Rumların konuşma ağızı; Türkiye'de ve Azerbaycan'da yaşayan Gürcülerin konuşma ağızı; Dmanisi ilçesinde yaşayan Azerilerin konuşma ağızı vb konularda araştırmalargerçekleştirilmiştir.

Tiflis arşivlerindeki Osmanlıca belgelerde dil bilimsel değerlendirme açısından enteresan monografiler vardır. 18. yüzyıla ait Türkçe öğrenme kitabı ve yine 18. yüzyıla ait Sulhan-Saba Orbeliani'nin sözlüğü, Gürcü alfabe ileTürkçe yazılmış İncil, "Koroğlu"nun Tiflis nüshası vb arşiv kaynaklarının dil bilgisi bakımındanirdelenmesiTürkoloji'yi zenginleştirmiştir. Türkçe-Gürcüce, Gürcüce-Türkçe sözlükler, konuşma kılavuzları hazırlanması Türkologların aktivitelerindeözel yer almaktadır. Bu noktada 2001 yılında yayımlanmış iki ciltlik "Türkçe-Gürcüce Sözlük", "Türkçe-Gürcüce Deyimler Sözlüğü" büyük önem taşımaktadır.

Edebiyat Bilimi :Gürcü edebiyatçı Türkologlar;Türk,Azeri, Türkmen edebiyatları veGürcü edebiyatının ilişkileri konularında önemli araştırmalar yapmaktadırlar. "Kitabî-Dede Korkut", "Köroğlu" destanları, Türkiye'de yaşayan Gürcülerin sözlü edebiyatı, Celaleddin Rumî, Ruhi Bağdadî, Yunus Emre, Muhammed Fuzuli, Nefi, Lâmi, Ahmet Haşim, Mihri Hatun, Mehmet Emin, Yakup Kadri, Sabahattin Ali, Tevfik Fikret, Hayrullah Efendi, Fakir Baykurt, Suat Derviş ve başkaları gibi ünlü şair ve yazarların eserleri,Türk şiir bilgisi, Türk edebiyatında simgecilik, Gürcü-Azeri edebi ilişkileri bu yönde başvurulmuş konulardır. Türk edebiyatından edebi çevirilerin de çok olduğunu ve bu yönde Gürcü Türkologların katkısının önemli olduğunu da altını çizmeliyiz. Türk masalları, Nasrettin Hoca fıkraları, "Dede Korkut" hikâyeleri, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Ömer Seyfettin, Orhan Hançerlioğlu, Haldun Taner, Aziz Nesin, Suat Derviş, İsa Necati, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Haşim, Bekir Yıldız, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Adalet Ağaoğlu, Oktay Rıfat, Orhan Pamuk ve başkaları gibi ünlü edebi isimlerin eserleri Gürcü okuyuculara sunulmuştur.

Tarih Bilimi: Tarih yönünde Gürcü Türkoloji'sinin temel alanlarışağıdaki konuları içermektedir:

Gürcistan tarihi hakkındaki Osmanlıca kaynaklar, Türk-Gürcü tarihsel ilişkileri, Türkiye tarihi gibi ana konuları ve ayrıca Türk toplumlarıyla Gürcülerin yüzyıllar boyunca süregelen sıkısiyasi, ticari, ekonomik ilişkileri, İslam'a KadarkiTürkler ve Gürcüler, Gürcistan'da İslam'ın Tekâmülü, Selçuklar ve Gürcüler, Osmanlı ve Gürcistan,Gürcistan'ın güneydoğusuna Türk-Türkmen boylarının yerleşmesi, Gürcistan arşivlerinde bulunan veGürcistan tarihi hakkında önemli bilgiler içeren Osmanlıca belgeler, Osmanlı tarihi, Türkiye Cumhuriyeti tarihi, Türkiye'de Gürcüler, Gürcistan tarihine ilişkin Türk tarih bilgisi vb içermektedir. Üstelik, son yıllarda iki ülkeyarasında jeopolitik durumun doğru değerlendirilmesi konusunda araştırmalar yapılmaktadır.Gürcistan hakkında da önemli bilgiler içeren Naima'nın,Peçevi'nin, Selaniki'nin, Evliya Çelebi'nin tarihsel eserleri Gürcüceye çevrilmiştir.

2.2. Gürcü Türkologlar Ekolü

Gürcü Türkoloji ekolünün temsilcilerinden bahsederken ikisi hakkında ayrıca bilgiler vermek gerekmektedir. Onlar olmasaydıne Türkoloji çalışmaları ne de Türkçe-Gürcüce edebi ilişkileri bu kadar ileri gidecekti.

Sergi Cıkia: Gürcistan'da Türkoloji'nin kurucusu ve babasıdır. 1898 yılında doğmuş ve 1989 yılındaTürkoloji dünyasını değiştirmiştir. Tiflis Üniversitesi'nin dil ve tarih bölümünden mezunolmuştur. 1927'de İstanbul'a gitmiş, ünlü Türkolog Fuat Köprülü'nün öğrencisi olmuş, sonraOsmanlı belgelerini okumayı öğrenip incelemiştir. Türkiye'den gittikten sonra Rusya'da Petersburg Üniversitesi'nde görev almış veTürkçe dersleri vermiştir. 1936 yılındaGürcistan'a dönmüş veTiflis Devlet Üniversitesi'nde Doğu dilleri kürsüsünün başkanı olarak Türk dilini lisans ve yüksek lisans programları üzerinde düzenli biçimde öğretmeye başlamıştır. 1945–1953 yılları arasındaüniversitede Doğu bilimi fakültesinin ilk dekanı, 1960 yılında aynı üniversitede Filoloji Fakültesi bünyesinde Türkoloji kürsüsünde başkan, aynı zamanda Gürcistan Bilimler Akademisi Doğu Bilimi Enstitüsü bünyesinde Türkoloji bölüm başkanı görevlerinde bulunmuştur. Bilimsel faaliyetinde Türk filolojisi, Türk lehçeleri, Türk dilinin tarihi, Türk-Gürcü dil ilişkileri, Türkçe tarihsel belgelerin yayımlanması önemli yer almaktadır. "Gürcistan Vilâyetinin Büyük Defteri", İbrahim Peçevi'nin Gürcistan ve Kafkas hakkında eserleri, "Türkçe-Lazca Dil İlişkileri" temel yapıtlarıdır. Gürcüce-Türkçe ve Türkçe-Gürcüce sözlüklerin, Gürcistan'daki Azeri okulları için Gürcü dilikıtaplarının düzenlenmesine büyük emek vermiştir.

NodarCanaşia: Gürcü Türkologlardan en önemli isimlerdenbiridir. 1925 yılında doğmuş, 2008 yılında vefat etmiştir. Filoloji bilimleri Profesörü Nodar Canaşia ömrünün 50 yılınıTiflis

Üniversitesi'nin Türkoloji kürsüsüne hizmet ederek geçirmiştir. Nodar Canaşıa ilk doktorasını 1955'te "Tsalka İlçesindeki Türk Dilli Ahalisinin Konuşma Özellikleri" konulu teziyle, doktorasını 1970'te "Türkçe Fillerin Morfolojisi Üzerine" konulu teziyle gerçekleştirmişti. 1973–2004 yılları arasında üniversitenin Türkoloji kürsüsünün başkanlığı görevini almıştır. Bilimsel araştırmaları Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türk dillerinin diyalektolojisi, çeviri kuramlarıkonularını kapsayan Nodar Canaşıa, Türkoloji alanında yüzden fazla monografi, bilimsel kitap, makale, eleştiri yazmış bir yazardır.

Şu iki ünlü Türkologun öğrencileri olan diğer Türkologların da adlarını anmamız gerekir. Venera Cangidze, İrine Gotsiridze, Marika Cikia, Giorgi Antelava, Elizbar Cavelidze, Lia Çlaidze, Medea Şonia, Vaja Lortkipanidze, Goça Caparidze vb.

Günümüzde Gürcü bilim adamları, Türk lehçelerinin (özellikle Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Özbekçe'nin) sesbilgisi, morfolojik yapısı, sözcükbilim, tarih ve lehçe bilimiaçısından sorunlarınıaraştırıyorlar.

Azerbaycan Türkçesini araştırma alanında V.Cangidze'nin istek kipi; I. tekil şahıs ekinin ortaya çıkması ve anlamı ile ilgili çalışması çok önemlidir. Cangidze Türk lehçeleri çatı kategorisini tanımlamakta esaslı düzeltmeler yaptı. Mesela, ona göre ettirgen ve işteş fiilleri çatı kategorisi olarak sayılmaz. Leksikolojik ve morfolojik belirtilere dayanarak o üç çatıyı etken, edilgen ve dönüşlü olarak ayırmanın mümkün olduğu düşüncesindedir. O Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin sesbilgisi hakkında da çalışmıştır. Ayrıca, Çağdaş Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Arapça kısa ünlülerin aktarılmasıyla ilgili Cangidze'nin araştırmalarınınbilimsel önemi vardır. Türk ve Arap dillerinde Arapça seslerin reflekslerini incelemesini ilk kez Cangidze yapmıştır. Bu yazarın Azerice'nin omanisk ağzının fonetik özellikleriyle ilgili çalışması büyük önem taşımaktadır.V.Cangidze tarafındanTürk lehçelerinin leksikolojisi de araştırılmıştır. Azerbaycan Türkçesindeki Gürcüce'den alınan kelimelerle ilgili yazıda ve Dmanisk ağzıyla ilgili monografide yazar Azerbaycan Türkçesinde Gürcüce kelimelerin sıkı ve uzun zaman süren kültürel-tarihi ilişkilerini hesaba katarak Azerbaycan Türkçesindeki bir çok Gürcüce kelimeleri ortaya çıkarıyor ve bu dildeki alıntılarını semantik ve fonetik değişim olaylarını izliyor.

N. Canaşıya ise Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin yayınlanmışbir çok morfoloji kategorisini farklıbir şekildeyorumluyor. Canaşıa Türkçe'deki kip ve zamanın bütünsistemini işleyerek Türk fiilini bilimsel grupların oluşumuve görevini tespit etmeye, hem defiiillerin yeniden sınıflandırılması üzerinde çalışmıştır. Kişi ve sayı belirtilerininilişkileri ve Çağdaş Türk dilinde onların kullanım kuralları da dilbilimcinin dikkatini çekiyor. Canaşıya akuzatif-fiil kategorisinin göstergelerinin tamamen yeni kurallarını ortaya çıkarttı.Onunözel bir çalışmadaçatıları belirleme yöntemi yeniden inceler ve sisteme uygun olarak üç çatıya ayrılmıştır: Bunlar:etken, ettirgen ve nötr. Bağımsız kategorilere işteş fiil ve benzerlerinin şekilleriayrılmıştır. Gürcü Türkologların birtakım araştırmaları modern Türk leksikolojisinin reform sorunlarına yöneliktir.

1970 yılındabu konu hakkında ünlü profesör G. Antelava yüksek lisans tezi hazırlamıştır. AntelavaTürk dilbilim topluluğunun Eski Anadolu Türkçesi yapıtlarında ve yaşayan halk dilinden eski Türk sözcüklerini tespit ederek bir çok yazı yayınlamıştır. G. Antelava'nın Türk dilinin yapım ekleri hakkında yaptığı çalışması da dikkate değerdir.

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin tarihini araştırma konusundaTürkologlar yoğun bir şekilde çalışmaktadırlar. M. Beltadze Gürcü grafiğiyle yapılmış XVII. yüzyılda Türkçe yazılan bir eser hakkında büyük bir yazı hazırlamıştı.ÇalışmadaAzerbaycan ve Türkiye Türkçesindeyazılan eserin dili irdeleniyor. Eserin içeriğiher iki dilin tarihini araştırma bakımından büyük öneme sahiptir. M. Beltadze "Türk" kelimesinden türemiş "naturkali"sözcüğünün ilginç bir yorumunu sunuyor.

E. Mamuliya Türkçe deyimleri başarıyla incelemiştir. “Modern Türk Dilinde Karşıt Anlamalı Deyimler”, “Türk ve Gürcü Deyimlerinin İlişkileri” adlı makalelerinde Türk filolojisi konusu üzerinde durmuştur. Ş. Gabeskiriya, XIII-XIV. Yüzyıllarında yaşamış olan ünlü Türk şairi Yunus Emre'nin eserlerinde kullanılan dili incelemiştir. Yunus Emre'nin kelime kullanma yöntemi hakkında birçok yazı hazırlayıp yayınlamıştır.

3. GÜRCÜ-TÜRK EDEBİ İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI

Çalışma konumuz edebiyat olduğu için kısaca Gürcü yazarların “kara kaderinden”de bahsetmek gerekmektedir. SSCB rejimi zamanında, bütün Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Gürcistan’da da, komünist ideolojiye karşı olan yazarların bir kısmı Sibiry’a sürgün edildi, diğerleri ise kurşuna dizildi. Sansürlere rağmen SSCB döneminde Gürcü yazarlar çok değerli yapıtlar verdi. Fakat bu eserler Sovyet Birliği’nin dağılmasından sonra ortaya çıkmaya başladı. O zamanki Türk Edebiyatı’na gelince, önemli olan şu mesele olmuştur: Gürcistan’da SSCB zamanında sosyalizm ideolojisine karşı olan yazarlar, bilim adamları tutuklanıyordu. Türkiye’de ise tam tersi bir durum vardı. Yani, komünist olan yazarların kitapları yasaklanıyor ve onlar vatan haini olarak ilan ediliyordu. “Demir Perde” ile ayrılan iki komşu devlette ideolojilere dair farklı görüşler oluşmuştu. Araştırdığımız kadarıyla Türkiye’de cumhuriyet kurulduktan sonra sosyalizm fikirlerini paylaşan yazarlar hoş görülmemiş olmasına rağmen onların eserleri Türk edebiyatının merkezinde yer almıştır. Örneğin, Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Sabahattin Ali vb.

SSCB döneminde Gürcistan’da Türk dilinden, eski Türk Edebiyatı’ndan çevrilen eserlerin yanında modern Türk Edebiyatı’ndan çoğu solcu yazarların eserlerinin çevrildiği ortaya çıkmıştır. Tiflis Milli Kütüphanesi’nde Türkçeden Gürcüceye aktarılmış eserler hep bu tarzda olmuştur. SSCB döneminde, edebiyattaki sansür o kadar güçlüydü ki sadece Gürcü Edebiyatı’ndaki eserler değil, çeviriler de baskı altındaydı. Bundan dolayı, o zamanda Türkçeden Gürcüceye sol düşünceye sahip olan yazarların eserleri çevrildi.

Gürcü eserlerden Türkçeye aktarılması 1970 yılından sonra başlamaktadır. İlk çeviriler yapan Rusya-Türkiye Harbi zamanında Gürcistan’dan Türkiye’ye göç ettirilen Gürcülerin torunu olan Ahmed Özkan Melaşvili olmuştur. Gürcistan’ın tarihinden başlayıp da Gürcü yazarlara kadar Türkiye’de yaşayan Gürcülere bilgi veren tek kişi oydu diyebiliriz. Özkan Melaşvili Gürcü edebiyatından birkaç roman çevirdi. Onun dışında asıl Gürcüceden çeviri yapmaya Türkiye’de yaşayan Gürcülerden olan İbrahim Goradze başlamıştır. Ama bu çevirilerin birçok eksiklikleri vardı, yani Türk okuyucularına Gürcü edebiyatını sevdirebileceği kadar güzel çeviriler değildir. Ancak 1980’li yıllarda Gürcü edebiyatı Türkçeye daha çok eser kazandırmaya başlamıştır. Gürcü yazarların çeviri yaparken çevirecekleri eserleri hangi kriterlere göre seçtikleri çok bilinmemektedir. Çevirilen türlerden (roman, şiir, öykü, tiyatro vs.) en çok hangisinin tercih edildiği de bilinmemektedir.

SSCB zamanında Türkler Sovyet yazarlarını ayrı ayrı ülkelere ait milli edebiyatlarına göre değil de Sovyet Edebiyatı olarak genel başlıklar halinde tanıyorlardı. Bu yüzden Gürcü edebiyatı Türkiye’de pek ünlü değildi. Türkiye’de Gürcü halka Ruslar da deniliyordu. Çünkü SSCB’de milliyet ayrılığı yoktu ve Rusların asıl amacı bu algının yaygınlaşmasıdır. Bu yabancılaştırmaya rağmen Türkiye’de 40-70’li yılların edebiyatçıları ve genellikle sol yanlısı fikirlere sahip olan yazarlar Gürcü edebiyatını iyi tanıyorlardı. 1965 yılında Türkiye-Sovyet arasındaki kültürel anlaşma imzalandıktan sonra ilk kez 1966 yılında Gürcü yazarlar ekibi Türkiye’ye ziyarete geldi ve o zamanın ünlü Türk yazarlarıyla bir arada bulundu. Bu buluşmanın en ilgi çekici noktası şuydu ki; Gürcü yazarları Türk toplumcu gerçekçi ve aynı zamanda solcu yazarlarla iletişimde oldular. Yani Gürcü ekip, komünist olmayan ve bütün hayatı sosyalizm rejimine karşı mücadele için tutuklanan ve affedilen yazarlardan oluşuyordu. Karşılarında ise Türk komünist olan ve bunun için hayatlarının yarısını hapis hanelerde

geçiren Türk yazarlar vardı. Demek istediğim şu ki, bambaşkaideolojiye sahip olaniki ülke yazarları ortak dili bulup eserlerinden ve özgürlükten bahsedipbirbirleriyle arkadaş oldular.

Sovyet Gürcistan'da Türk Edebiyatının bu kadar meşhur olmasında Sovyet Türkolojisi'nin de büyük bir payı vardı. Rus Türkolog Ekolü'nde yetiştirilen Gürcü Türkologları sınırları kapatmasına rağmen Türkiye'ye gitme fırsatları bulup oradan Gürcistan'a Türkçe yeni basılan kitapları, bilimle ilgili dergileri getiriyor onların Gürcüceye çevrilmesini sağlıyorlardı. Sovyet zamanında Gürcü Edebiyatından Türkçeye daha az eser çevriliyordu. Birkaç tarihi romanların dışında o zamanlarda Türkçeye en çok Nodar Dumbadze'nin mizahi ve aynı zamanda toplumcu gerçekçi tarzında yazılmış romanları çevriliyordu. Bunun dışında Gürcü Edebiyatı Türkiye için yabancı kalıyordu. Bunun sebebi de kitapların Gürcistan'dan Türkiye'ye gönderilme ihtimalinin düşük olmasından kaynaklanıyordu, diyebiliriz. Sovyet istihbaratı Gürcistan'dan Sovyet Birliği'nin dışındaki ülkelere gönderilecek kitaplarını bloke edip geri çeviriyordu. Bu yüzden Gürcü edebiyatının Türkçeye çevirme işlerine daha geç, SSCB yıkıldıktan sonra başlandı ve şimdiye kadar yavaş yavaş gelişmeye devam ediyor.

3.1.Kafkas Üniversitesi ve Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü Açılması

Yükseköğretim Genel Kurulu'nun toplantısında (10.03.2006)Kafkas Üniversitesi Rektörlüğü'nünKabul görerek, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü ve bu bölümde Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı açılmıştır.2006-2007eğitim-öğretim yılındabölüme 20 öğrenci alınmıştır. Eğitim dili Gürcüce'dir. 2007-2008 eğitim-öğretim yılından itibaren bölümde Gürcü Dili hazırlık sınıfı açılmıştır ancak daha sonra 2015-2016 döneminde açılmış olan farklı üniversitelerdeki programlar da dikkate alınarak hazırlık sınıfı kaldırılma yoluna gidilmiştir. 296 Anabilim dalında Gürcü Dili ve Edebiyatı lisans programı yürütülüyor. Programın amacı, öğrencilerin Gürcüce okuma, konuşma, dinleme ve anlama becerilerini geliştirmek, Türkiye ile Gürcistan arasında gelişen ticari, ekonomik ve bilimsel ilişkilerde rol oynayan resmi ve özel kuruluşlarda görev alabilecek düzeyde eleman yetiştirmektir.

3.2.Gürcistan-Türkiye Çeviri Faaliyetleri

Değişik kültürlerin ve kültürel etkinliklerin somut ürünleri olan bu eserlerin çevirisiyle başka toplumların ve ulusların kültürel değerleri aktarılacak kültürler arası iletişim sağlanmış olur. Kültürler arası iletişimin önemi yazınsal metinlerin bu iletişim sağlayan en önemli araçlardan biri olması bunun bir göstergesidir. Yazınsal metinler sanat eseri niteliği taşıdığından, tüm insanlık için ortak bir mirastır. Bu eserlerin bir dilden diğer bir dile aktarılırken elbette ki ortak kültürel mirastan faydalanması kaçınılmazdır.

19. yüzyıl Gürcü edebiyatının ve siyasal yaşamının en önde gelen isimlerinden biri olan İliya Çavçavadze, Gürcistan'ın toplumsal gelişmesinin çok önemli bir dönemini oluşturur ve karmaşık olgusuyla dikkat çeker. Bir geçiş dönemi yazarıdır. Yapıtlarında dönemi için çok büyük önem taşıyan toplumsal sorunları sergilemiş, bu sorunlara çözüm getirebilmek için yaratıcı ideolojisinin silahıyla büyük bir mücadele veren bir kişidir. Çavçavadze'nin sanatı dönemin ihtiyaçlarına cevap veriyordu. Bu sanat Gürcü tarihi ve edebiyatında ve ulusal düşüncenin gelişmesindebüyük bir rol oynamıştır.İlyya Çavçavadze, halkın tüm ulusal ve toplumsal umutlarının sözcüsü olmuştur.Onun en önemli eserlerinden biri olanYolcunun Yazıları adlı romanını Türkolog Asmat Caparidze tarafından çevirilmiştir.

Gürcü yazınının Türkiyede tanınmaması, şüphesiz büyük bir eksiklik.Bunu farkedenden Ahmet Özkan Melaşvili, İbrahim Goradze ve Hayri Hayriyoğlu gibi çevirmenler,Gürcüceden çeviriye yöneldiler. Ahmet Özkan, Gürcistan 1968 adlı yapıtında, Gürcistan'ı genel olarak tanıtırken Gürcü yazını üzerine de bilgiler vermiştir. Öte yandan Aleksandre Kazbegi'nin Elguca ile Mzaço 1973 adlı yapıtını ve Çvneburu dergisinde Şota Rustaveli'nin Kaplan

Postlu Şoveliye adlı manzum yapıtıdan bazı bölümler yayımladı. İbrahim Goradze ise Yusuf Pağava'dan Sönmeyen Ocak 1977, Simon Kvariani'den Büyük Savaşçı, Giorgi Saakadze'yi 1980 Türkçeye çevirdi. Hayir Hayirioğlu da bazı Gürcü masallarını Tembel Adam (1983) ve Güneşin Kızı (1986) adı altında yayımlayarak Türkçeye kazandırdı.

Gürcü edebiyatının Türkçede tanıtımı bu kadarla kalmadı. Gürcistan'a çeşitli vesilelerle davet edilen Türk yazarları, Gürcü yazını ve tiyatrosu üzerine, daha çok anı ve izlenimlerle ağırlık veren yazılar yayımladılar. Örneğin, değerli yazar Ömer Faruk Toprak Gürcistan ile ilgili anılarını Temmuz 1979 'da Politikagazetesinde yazdı. Zeynep Oral Milliyet Sanat Dergisi'nde, Refik Erduran Güneş Gazetesinde, Gürcü tiyatrosunu tanıtan, Necati Cumalı Revizyonist adlı kitabında, Tarık Dursun K. Yeni Ortam Gazetesinde ve Haldun Taner gibi yazarlar da Gürcistan anılarını dile getiren yazılar yazdılar. Hayati Asilyazıcı, Maya dergisinin Ocak-Ağustos 1969'da çıkan sayılarında yayımlanan gezi notlarında Gürcü Tiyatrosu ve yazınına geniş yer verdi. 1987'de İlya Çavçavadze'nin doğumunun 150. Yıldönümü kutlamalarına katıldı ve dönüşünde Broy dergisinin Aralık 1987, Ocak ve Şubat 1988'de yayımlanan 26-28. sayılarında özellikle Gürcü tiyatrosunu konu alan Gezi Notlarını yayımladı. Aynı vesileyle Gürcistan'a davet edilen Aziz Çalışlar, aynı derginin Ocak 1988 sayısında İlya Çavçavadze üzerine bir yazı yazdı. Derginin aynı sayısında Hasan Çelik ve Tahsin Saraç'ın birlikte Gürcüceden çevirdikleri şiirler yer aldı.

Gürcüceden Türkçeye çevrilen az saydaki yapıttan biri olan Şeytanın Taşı, çağdaş Gürcü yazarı Miheil Cavahişvili'nin Türkçeye çevrilen ilk yapıtıdır. Yapıtı geniş halk kitlelerince beğenilmiş ve hayranlıkla okunmuştur. Ancak Nodar Dumbadze'nin Güneşi Görüyorum adlı romanı Mehcüre Karaören tarafından Almancadan çevrilerek 1969 yılında Türkçe yayımlanmıştır.

Çağdaşımız kendisini ararken hep ötekinin aynasından yansıyan imajıyla karşılaşır. Böylece en iyi dostluklar, her insanı heyecanlandıran aynı duygu, aynı heyecan, aynı gerginliklerden doğar.

Gürcistan'da en sevilen yazarlar arasında Reşat Nuri Güntekin olduğunu söylemeliyiz. 96 yıl önce yazıldığı Çalıkuşu hala okuyucular arasında popülerliğini kaybetmemiş. Neden özellikle Güntekin bu kadar sevildi? Güntekin içinden geldiği için yazıyordu, gerçekliğe sadece böyle katlanabildiği için yazıyordu, yalnız kalmak için yazıyordu, herkes ondan bunu beklediği için yazıyordu, mutlu olmak için yazıyordu... Gürcü okuyucu yazarın bu doğal duygularını sevdi, gerçek Türkiye'yi Güntekin sayesinde tanıyabileceğini anladılar. Feride bir kahraman olarak Türk insanının dertleri, sorunları, hayalleri, amaçları, mutlulukları içermektedir. Gürcü okuyucu Türkiye hakkındaki hiç duymadıklarını duydu, hiç okumadıklarını okudu vesanki bu şekilde sınır ötesindeki ülkeye dokunabildi.

Kitaplar estetik zevk uyandırmak hariç halklar, yazarlar, devirler ve kişiler hakkında fikir kaynağıdır. Yazarların incelediği meseleler ve üslupları sosyolojik bir sonuca varmada bir pusula olarak kullanılabilir. Buhem de yazarın insanı ve hayatı yorumlayışını anlamada da önemli rol oynar.

“Benim için mutlu bir gün, bir sayfa iyi yazı yazdığım sıradan bir gündür. Yazının dışındaki hayat eksik, kusurlu, anlamsızmış gibi gelir bana“ diyecek kadar yazma tutkusunu yoğun şekilde hisseden bir yazar Orhan Pamuk, Gürcü okuyucuların bir çoğunun çok sevdiği bir yazardır. Kitaplarının hepsi Gürcüceye aktarılmış tek Türk yazardır. Bu kadar ilgi nereden kaynaklanıyor? Dünya çapında kendini kabul ettirmiş Nobel Ödüllü yazar Gürcistan'da da kabul görmüştür. Başkalarına benzemediği için, onun hakkında çok konuşulduğu için, popüler olduğu için çok tutmuştur. Pamuk'un kitapları 62 dile çevrildi, 100'den fazla ülkede yayımlandı ve 11 milyon baskı yaptı. 2006 yılında Time dergisi tarafından dünyanın en etkili 100 kişisinden biri seçildi. Üstelik, Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı. Orhan Pamuk'un 2006

yılında Nobel Edebiyat Ödülünü almasıyla birçok ülkede olduğu gibi Gürcistan'da da yazarın romanlarına karşı ilgi hızlı bir şekilde artmıştır. Daha önce çevrilmiş olan romanlar yeniden basılmış, çevrilmemiş olanlar ise kısa sürede yayınlanmıştır.

Gürcistan'da ünlü Türk yazarlar arasında Elif Şafak da vardır. Onun birkaç kitabı Gürcüceye çevirilmiştir fakat okuyucular arasında en popüler olanı “Aşk 40 Kural” kitabıdır. Kitapları okuyan insanların ortak noktası hepsi kitaplarını okuduktan sonra hayatlarında ya da ruh dünyalarında çok şeyin değiştiğini söylemeleridir. Bu kadar ilgi gören romanları okuyucunun düşünce kalıplarını yıkan ve farklı bir kapıdan girmesini sağlayan kalemi son derece sağlam bir yazardır.

Türk edebiyatını yakından tanımak için yeni dönem yazarlarından daha fazlasını çevirmeliyiz. Mesela, Zülfü Livaneli, Oğuz Atay, Ayşe Kulin ... Ne kadar değerli olursa olsun, bir-iki yazarın eserleri çevrilerek edebi ilişkiler hızlıca ilerleyemez. Her iki ülkede Türkologların, özellikle gençlerin çok işi vardır. Çevirerek okuyucuya tanıtmalı, örneğin, Latife Tekin, Adalet Ağaoğlu, Selim İleri vb. Gürcistan'da ise Konstantine Gamsahurdia, Guram Doçanaşvili, Aleksandre Çavçavadze vb.

4. SONUÇ

Düşünce, kültür, yaşam biçimi bakımından farklılaşan gruplar arasında kaçınılmaz ve zorunlu iletişim gereksinimine cevap bulmaya çalışan çeviri, insanlık tarihi kadar eski bir edimdir. Ayrıca, kültürleri birbirine yakınlaştıran, tanınmasını sağlayan, iletişim aracılığıyla bağlantıyı kuran, bilimi, sanatı evrensel hale getiren bir olgudur. Çeviri, ülkeler arası kültürel köprüdür. Edebiyat, kişinin duygu ve düşüncelerini dil aracılığıyla estetik bir biçimde aktarmasıdır. Çok karmaşık yapısına karşın, insanın doğduktan sonra birkaç yıl gibi şaşırtıcı kısa bir süre içinde öğrendiği dil, o dili konuşan bireyin dünyaya bakış açısını ve düşünme biçimini belirleme, çevresindekilerle iletişimini, binlerce yılın birikimi olan bilgi varlığına erişmesini ve düşünsel gelişimini sağlama özellikleriyle yaşamımız boyunca her daim yanımızda olan önemli bir varlıktır. Dil, gerçekleştirdiği bunca yaşamsal işlevin yanı sıra, en eski ve yaygın sanat alanlarından biri olan edebiyatın da varoluş sebebidir. Ayrıca dil, o dili konuşan toplumun kültürünü yansıtan bir ayna, o kültürün düşünüş biçimini, dünya anlayışını belirleyen belki de en önemli etken, toplum içi ve toplumlar arası ilişkilerin ön koşuludur (Toklu, 2007: 13).

Gürcü bilim adamı Dali Pancikidze ise çeviriyi; dilsel iletişime ait bir tür olduğunu, herkesin kendi boyutuyla daha bağımsız bir şekilde makro dilbilimine yerleştiği ve metnin dil bilgisel, ulaşım, sosyal, pragmatik dil bilgisel, psikolinguistik gibi bütün disiplinlerle sıkı bağlantılı olduğunu diğer yandan, çevirinin teorik olarak öğrenilmesinde dil bilimsel inceleme metodlarının kullanımının iletişimsel yönünü ortaya çıkarmış ve bu da onun işlevini betimlemesiyle iletişime özgü türün çevirinin temelinde oluştuğunu göstermektedir.

Fransız bilim adamı Rosenzweig, çeviriye değişik yönden yaklaşarak ele almaktadır: O çeviriyi “iki efendiye hizmet etmek” olarak değerlendirmektedir. Ona göre, biri kendi içindeki yabancısıdır bu efendilerin, diğeri ise yapıtı kendisine mal etme arzusu içinde olan okurdur. Bu durum bir çelişkidir. Bu çelişki aslında hem sadakat arzusu hem de ihanet kuşkusunu içinde barındıran bir sorunsaldan kaynaklanmaktadır (Ricoeur, 2008: 10).

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren birçok engel kalktıktan ve iki ülke arasındaki birçok kapı birbirine açıldıktan sonra edebi ve kültürel karşılaşmaların günden güne yoğunlaştığını görmekteyiz. Çağdaşımız kendisini ararken hep ötekinin aynasında yansıyan imajıyla karşılaşır. Böylece en iyi dostluklar, her insanı heyecanlandıran aynı duygu, aynı heyecan, aynı gerginliklerden doğar. Yukarıda üzerinde durduğumuz Gürcüve Türk edebiyatları arasındaki ilişkiler konusu ne ilk ne de sondur. Umarım, bizi ileride çok daha fazla edebi ve kültür

buluşmaları bekler. Edebiyat hayatın bir durumudur, insanın katılımı ile bir olay halinde gerçekleştirilen sanattır.

İki ülke arasındaki edebi ilişkilerin bir noktası olamaz. Çeviri işlem hep devam etmeli, çünkü yukarıda da dediğimiz gibi birkaç yazarla ne geçmişi değerlendirebiliriz ne de şimdiki durumu... Edebi çeviri, edebi ilişkiler bakımından kültür transferi kapsamında algılayabiliriz. Bundan dolayı çeviriler, çağdaş ve kültürel anlamda arabulucu olarak halkların, kültürlerin ve medeniyetlerin arasındaki diyalog için görevlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altınkaynak, H. (1977).Edebiyatımızda 1940 Kuşağı, T.S.Y. Yay,İstanbul.
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi (1994). Hürriyet Yay. C. 14. S. 240-244. C. 19. S. 221. C. 28. 176-180, İstanbul.
- Arabuli, A. (2006).Gürcü Dili (Tarihi ve Bugünü), Gürcistan Kültürü. Çev.: Çimke, H. Tiflis: CİEV Yay.
- Aralov, S. İ. (1967).Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları 1922-1923. Çev. Ediz, H. A., İstanbul.
- Armaoğlu, F. (1987). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), Tisa Matbaası,Ankara.
- Baramidze, A. Gamezardashvili, D.(1968).Georgian Literature, Tbilisi University Press,Tiflis.
- Benhür, Ç. (?).Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri. Selçuk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Konya.
- Bezirci, A. (1994).Nazım Hikmet – Yaşamı, Şairliği, Eseri, Sanatı – Eleştiri, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul.
- Çiloğlu, F. (1993).Gürcüler'in Tarihi, Ant Yayını,İstanbul.
- Çimke, H.(2015).Gürcü Dili Çalışmaları ve Gürcistan'ın Dil Politikası, Karadeniz Araştırmaları, 47, 101-112. 106-108.
- Gül, M. (2009-I).Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri. SAÜ Fen Edebiyat Dergisi 75-108.http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2009_1/2009-I-M-6.pdf
- Gürün, K. (1991).Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953),TTK Yay,Ankara.
- Mayakovsky, V. (1979).Şiir Nasıl Yazılır?Sergen Yay,İstanbul.
- Özdemir, E. (1981). Gerçekçilik Üzerine Yargılar,Türk Dili, 1(349), ss. 97-138.
- Özkırmı, A. (1981).Türk Yazın Tarihinde Akımlar,Türk Dili, 1(349), ss. 411-435.
- Tanpınar, A. H. (1976). 19. asır Türk edebiyat tarihi, Çağlayan Kitabevi,İstanbul.
- Uludağ, İ. Serin, V. (?).SSCB'ndeki Türk Cumhuriyetlerinin Sosyo-Ekonomik Analizleri ve Türkiye İle İlişkileri,İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Zelinski, K. (1978). Sovyet Edebiyatı,Konuk Yayınları,İstanbul.